

KATARZYNA CEKLARZ

Akademia Nauk Stosowanych w Nowym Targu,
Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
ORCID: 0000-0003-4948-9364

JOANNA KOŹMIŃSKA

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UW,
Polskie Towarzystwo Ludoznawcze
ORCID: 0009-0005-4681-1655

ETNOZNAWCY.PL –
NAJWIĘKSZY OGÓLNOPOLSKI PROJEKT ANTROPOLOGICZNEGO
PORTALU BIOGRAFICZNEGO

W 2002 roku nakładem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego ukazał się pierwszy tom słownika biograficznego *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne* pod redakcją Ewy Fryś-Pietraszkowej, Anny Kowalskiej-Lewickiej i Anny Spiss. Od tamtej pory opublikowano siedem tomów słownika, będącego zbiorowym wysiłkiem środowiska etnologicznego i upamiętniającego najważniejsze postaci związane z dyscypliną etnografii/etnologii i antropologii kulturowej.

Była to długo oczekiwana realizacja koncepcji Jana Piotra Dekowskiego (1907–1988), etnografa, badacza terenowego, kierownika działu etnograficznego i kustosa Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Pomysł powstał w późnych latach 70. XX wieku, a wiązał się z jubileuszem 100-lecia PTL w 1995 roku. Zakładał on opracowanie kilkuset biogramów nieżyjących badaczek i badaczy, amatorów-entuzjastów i folklorystów, począwszy od XV do XX wieku włącznie. Wytypowano biogramy 349 osób – od Jana Długosza, Oskara Kolberga, po bardziej współczesnych Jana Stanisława Bystronia, Jana Czekanowskiego, Kazimierza Dobrowolskiego, Józefa

Gajka, Mieczysława Gładysza i innych. Mimo dobrego startu i entuzjastycznego przyjęcia w środowisku PTL, w ciągu następnych dziesięciu lat prace pozostały w fazie przygotowawczej. Pomysł ponownie zaczęto realizować w latach 90. XX wieku, już po śmierci jego inicjatora Jana Piotra Dekowskiego. Nowymi redaktorkami zostały członkinie krakowskiego oddziału PTL, Anna Kowalska-Lewicka (1920–2009), Ewa Fryś-Pietraszkowa (1934–2008) i Anna Spiss. Krytycznej analizie poddano dotychczasowe założenia projektu, zwłaszcza jego ramy czasowe sięgające początków funkcjonowania dyscyplin. Jedną z ważniejszych zmian był wybór systemu holenderskiego, dzięki któremu słownik miał przybrać układ wygodny dla użytkowników (i twórców słownika), tj. w każdym tomie zamieszczone będą biogramy w układzie alfabetycznym od A do Z (Kowalska-Lewicka 2001). Jednak ze względu na brak możliwości finansowania, mimo przedstawienia przez redaktorki gotowego materiału umożliwiającego publikację na jubileusz PTL, słownik się nie ukazał, a prace redakcyjne zostały zawieszono. Do projektu powrócono na początku XXI wieku, zmieniając ponownie koncepcję, łącznie z tytułem publikacji (Dybiec 2005).

Zmieniona została nazwa – zamiast tytułu *Słownik biograficzny etnografów polskich* przyjęto tytuł *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, który funkcjonuje do dziś. Na przestrzeni dwóch dekad zmieniał się także skład redakcji słownika. Po śmierci Ewy Fryś-Pietraszkowej w 2008 roku do zespołu dołączyła Zofia Szromba-Rysowa (1934–2022), następnie w 2013 roku prace redakcyjne podjął Jan Świąch, a od 2018 roku Katarzyna Ceklars. Od 2024 roku trwają prace przygotowawcze do wydania ósmego tomu słownika.

Konstrukcja biogramów umożliwia zawarcie jak największej ilości faktów z życia bohatera lub bohaterki w syntetycznej, słownikowej formie. Struktura każdego biogramu zawiera dwa podstawowe elementy: opis kluczowych wydarzeń z życia bohatera, w tym zwłaszcza tych, które wpłynęły na jego ukierunkowanie w stronę etnografii / etnologii / antropologii kulturowej, oraz wkładu danej osoby w rozwój dyscypliny, czyli działania badawcze, koncepcyjne, organizacyjne, dydaktyczne, wystawiennicze i publikacyjne. Osobne sekcje są poświęcone informacjom w zakresie odznaczeń i nagród, przynależności do organizacji krajowych i zagranicznych a także upamiętnienia, które ma miejsce po śmierci bohatera, jak m.in. nazwanie czyimś imieniem ulicy, izby regionalnej czy konkursu, powstanie/nagranie filmu. Całość opatrzona jest bogatą bibliografią.

Zebrane w słowniku biogramy pozwalają na analizę procesu kształtowania się historii wiedzy etnologicznej w Polsce, politycznych wpływów oraz osobistego zaangażowania badaczek i badaczy. W siedmiu opublikowanych tomach zawarto łącznie 500 biogramów, napisanych bez gratyfikacji finansowej przez około czterystu autorów z całej Polski, w tym wielu zrzeszonych w lokalnych strukturach PTL¹.

¹ *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 1, red. E. Fryś-Pietraszkowa, A. Kowalska-Lewicka, A. Spiss, Kraków 2002, ss. 347; t. 2, red. E. Fryś-Pietraszkowa, A. Spiss, Wrocław–Kraków 2007, ss. 393; t. 3, red. A. Spiss, Z. Szromba-Rysowa, Wrocław–Kraków 2010, ss. 282; t. 4, red. A. Spiss, J. Świąch, Wrocław 2014, ss. 318; t. 5, red. K. Ceklars, A. Spiss, J. Świąch, Kraków 2019,

Analiza biografii naukowych zawartych w słowniku dowodzi, że polska antropologia / etnologia / etnografia zrodziła się i rozwijała na gruncie szeroko pojętej humanistyki: historii, prawa, filologii, językoznawstwa, sztuk pięknych i muzyki oraz nauk społecznych. Słownik *Etnografowie i ludoznawcy polscy* jest przedsięwzięciem interdyscyplinarnym, znajdując się w nim biogramy nie tylko etnografów/etnologów/ antropologów kultury, ale także postaci osób reprezentujących nauki humanistyczne – folklorystów (Helena Kapełuś), językoznawców i filologów (Jan Karłowicz), historyków (Antoni Kalina) archeologów (Julian Talko-Hryniewicz), filozofów (Władysław Weryho), muzykologów (Adolf Dygacz), architektów (Ignacy Tłoczek, Antoni Walaszczyk), historyków sztuki (Jan Grabowski, Marian Kornecki), bibliologów (Witold Armon), geografów (Stefan Szolc-Rogoziński Franciszek Popiołek) oraz z zakresu nauk społecznych – socjologów (np. Jan Stanisław Bystron, Ludwik Krzywicki, Krzysztof Kwaśniewicz). Idea słownika opiera się na reprezentacji osób związanych z etnologią/antropologią od początków funkcjonowania dyscypliny, z uwzględnieniem jak najszerszego spectrum ich działalności.

Opracowanie biogramów nie tylko najbardziej znanych postaci jak Oskar Kolberg, Franciszek Gawelek, Jan Karłowicz, Bronisław Malinowski, Maria Czaplicka, Jan Stanisław Bystron, Kazimierz Moszyński etc. pozwala na popularyzację dyscypliny poprzez poznanie życiorysów poszczególnych jednostek oraz umożliwia wykorzystanie wiedzy w obszarze edukacji i kultury. Słownik ukazuje sylwetki mniej znanych poza środowiskiem badaczek i badaczy, naukowców i naukowczyń, regionalistek i regionalistów (Sula Benet, Stanisław Poniatowski, Anna Kutrzeba-Pojnarowa, Witold Dynowski, Roman Reinfuss, Maria i Eugeniusz Frankowscy, Tadeusz Serweryn, Franciszek Kotula, Józef Burszta, Jacek Ołędzki, Ludwik Stomma etc.).

Mimo wielkiej wartości i użyteczności zgromadzonej wiedzy, wydawany w niewielkim nakładzie słownik docierał do ograniczonej rzeszy odbiorców, co znacznie utrudniało wykorzystanie jego niewątpliwego potencjału.

Tak narodził się w środowisku PTL pomysł projektu portalu wiedzy Etnoznawcy.pl, czyli internetowej bazy danych biograficznych i bibliograficznych polskich ludoznawców / etnografów / etnologów / antropologów kultury, folklorystów, muzealników oraz badaczy działających na rzecz naukowego poznania, dokumentacji i zachowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Mimo istnienia specjalistycznej, antropologicznej biblioteki cyfrowej oraz innych przedsięwzięć z tego zakresu, przestrzeń cyfrowa była pozbawiona ważnego elementu w postaci biograficznej bazy wiedzy o ludziach, którzy tworzyli szeroko pojęte środowisko etnologiczne. Materiał zawarty w istniejących już, opublikowanych biogramach stanowił znakomitą podstawę gotową do udostępnienia online.

Podstawowym celem projektu było umożliwienie otwartego dostępu do bogatej bazy danych biograficznych oraz bibliograficznych dotyczących polskich ludoznawców / etnografów / etnologów / antropologów kultury, muzealników oraz badaczek

i badaczy działających na rzecz naukowego poznania, dokumentacji i zachowania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Środkiem służącym do realizacji tego celu stał się nowoczesny, przejrzysty i atrakcyjny wizualnie portal wiedzy Etnoznawcy.pl, czyli internetowa encyklopedia wzorowana, z uwzględnieniem dobrych praktyk, na francuskiej bazie bibliograficznej BEROSE.

Pomysł utworzenia portalu Etnoznawcy.pl powstał na początku 2020 roku, ale jego realizacja nastąpiła w latach 2022–2024 po otrzymaniu finansowania w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa”². Autorką koncepcji portalu i kierowniczką grantu była dr Katarzyna Ceklarz. Udostępnienie online 500 biogramów było sporym wyzwaniem i wiązało się z ogromną pracą. W związku z tym oraz stosunkowo krótkim czasem trwania projektu (dwa lata) realizacja musiała zostać podzielona na dwa etapy. W pierwszym etapie, na który otrzymano fundusze, zaplanowano opublikowanie około 200 biogramów zmarłych etnologów / etnografów / ludoznawców wraz z mapami lokalizującymi miejsca ich pochówku, bogatą ikonografią oraz linkami do dostępnych treści online związanymi z konkretną osobą (netografia, publikacje, filmy etc.).

Zespół projektowy (zob. przyp. 2) opracował szczegółowe założenia i czynności projektu – portal miał zostać wyposażony w zintegrowaną, zaawansowaną wyszukiwarkę, indeksującą treści przy użyciu słów kluczowych (tagów), daty urodzenia lub śmierci, a także słów występujących w treści biogramu. Kolejnymi zadaniami były digitalizacja, poddanie skanów procesowi OCR oraz wydzielenie z czterech pierwszych tomów słownika poszczególnych biogramów jako indywidualnych treści, opracowanie i pozyskanie materiału graficznego oraz uzyskanie licencji autorsko-prawnych do publikacji biogramów online (biogramy są publikowane na zasadach Creative Commons 3.0). Zaprojektowano serwis, który miał zostać osadzony na serwerze PTL-u, wyposażony w spójny interfejs oraz zaawansowaną wyszukiwarkę danych, także w wersji anglojęzycznej. Projekt otrzymał także oryginalny logotyp wraz z profesjonalną księgą znaku³ oraz uwzględnia wytyczne dotyczące dostępności treści internetowych. Ważną częścią projektu była cyfrowa redakcja biogramów, dostosowanie ich do potrzeb budowanego portalu i implikowanie treści i grafik do systemu (zgodnie z opracowanym schematem i podziałem na sekcje tematyczne). Na tym etapie redaktorzy, poza już zgromadzonym materiałem ikonograficznym (300 fotografii), wyszukiwali dodatkowe zdjęcia w cyfrowych zasobach archiwów i bibliotek, dodawali linki do pełnotekstowych baz danych, a także pozyskiwali

² Projekt „ETNOznawcy. Budowa portalu wiedzy oraz promocja i upowszechnienie dorobku polskiej etnografii” (nr NdS/548748/2022/2022); całkowita wartość 197 829,00 zł. Jego kierownikiem była dr Katarzyna Ceklarz, a zespół wykonawczy tworzyli: dr hab. prof. IS PAN Anna Engelking (PTL O/Warszawa); dr hab. prof. UAM Anna Weronika Brzezińska (PTL O/Poznań); dr Damian Kasprzyk (PTL O/Łódź); Joanna Koźmińska (PTL O/Warszawa); Piotr Otręba (współpracuje z IS PAN); Paulina Suhecka (PTL O/Wrocław); Aleksandra Michałowska (PTL O/Wrocław).

³ Wzorem organizacyjnym i wizualnym dla portalu, na zasadzie dobrych praktyk była angielsko/francuskojęzyczna baza danych: BEROSE. Encyclopédie internationale des histoires de l'anthropologie (<http://www.berose.fr/?lang=fr>).

informacje pozwalające stworzyć mapy cmentarzy z zaznaczoną lokalizacją miejsc pochówku danego etnologa. W tym miejscu warto dodać, że aby zgromadzić dane związane z miejscami pochówku, zespół projektowy w 2023 roku zorganizował ogólnopolską akcję pt. „Ku pamięci. Akcja-lokalizacja”, w czasie której członkowie PTL odszukali i sfotografowali ponad 100 nagrobków.

W ten sposób, w wyniku wielomiesięcznej pracy powstał portal (Etnoznawcy.pl) zawierający ponad 200 biogramów wraz z bibliografią, ikonografią, mapami pochówku oraz linkami do zasobów internetowych. Portal daje możliwość uzyskania pełnej wiedzy o wybranym badaczu, a także poszerzenia jej o konteksty łatwe do uchwycenia poprzez system tagów.

Uzupełnieniem portalu są filmy, webinary oraz informacje zawarte na blogu. W ramach prac projektowych powstało pięć filmowych impresji poświęconych wybranym bohaterom i bohaterkom biogramów: Antoniemu Kalinie (1846–1906), Romanowi Reinfussowi (1910–1998), Zofii Sokolewicz (1934–2020), Bronisławie Kopczyńskiej-Jaworskiej (1924–2016) i Marii Znamierowskiej-Prüfferowej (1898–1990)⁴. Ponadto zgodnie z zamierzeniem zorganizowanych zostało pięć webinarów poświęconych takim zagadnieniom jak: pamięć środowiskowa⁵, etnograficzne kolekcje cyfrowe⁶, muzealne zasoby dostępne w sieci⁷, etnowydawnictwa⁸ oraz etnografom i ludoznawcom polskim, w kontekście najnowszego, siódmego tomu słownika⁹.

W projekcie realizowanym z funduszy MNiSW przewidziano także publikację siódmego tomu słownika *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*. Publikacja zawiera 60 biogramów napisanych przez 51 autorów. Są to

⁴ Są to następujące filmy: 1) *Melony i wino*, pamięci prof. dr Antoniego Kaliny, o którym opowiada dr hab., prof. UAM Anna Weronika Brzezińska (https://www.youtube.com/watch?v=_BcGO-6k2sQ&t=1s); 2) *Fiszki i fiszbiny*, jego bohaterem jest dr Roman Reinfuss, o którym opowiada Krystyna Reinfuss-Janusz (https://www.youtube.com/watch?v=vqCGTq-eLiM&list=PLuIBrSdp_rQpFAVt8FLxc5z9-gXoeEB49&index=1); 3) *Strukturalizm na talerzu*, bohaterką jest prof. dr hab. Zofia Sokolewicz, a opowiada dr Filip Wróblewski (https://www.youtube.com/watch?v=gwhchSP70PM&list=PLuIBrSdp_rQpFAVt8FLxc5z9-gXoeEB49&index=4, dostęp 21.11.2024); 4) *Bronkowe* na temat prof. dr hab. Bronisławy Kopczyńskiej-Jaworskiej, opowiadają Alicja Piotrowska i Anna Deredas (<https://www.youtube.com/watch?v=7gEB1S6yfo&t=149s>); 5) *Dwie rzeki* – o prof. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej opowiada dr Justyna Słomska-Nowak (<https://www.youtube.com/watch?v=USguLh2nWVU>, dostęp 19.11.2024). Wszystkie filmy zrealizował Jacek Wajszczak, a na polski język migowy przetłumaczyła je Magdalen Sipowicz.

⁵ „Czym jest pamięć środowiskowa, czyli o potrzebie pisania biogramów”, rozmowa z udziałem Filipa Wróblewskiego oraz Aleksandry Paprot-Wielopolskiej (https://www.youtube.com/watch?v=7cSiVSjKKok&list=PLuIBrSdp_rQpFAVt8FLxc5z9-gXoeEB49&index=7, dostęp 20.11.2024).

⁶ „Etnograficzne kolekcje cyfrowe”, rozmowa z udziałem Karoliny Dziubatej-Smykowskiej oraz Joanny Koźmińskiej (https://www.youtube.com/watch?v=SL1nSzuv_Ow&list=PLuIBrSdp_rQpFAVt8FLxc5z9-gXoeEB49&index=5, dostęp 21.11.2024).

⁷ „Muzea i ich zasoby w sieci”, rozmowa z udziałem Małgorzaty Kuneckiej (https://www.youtube.com/watch?v=AP68jeA5sj0&list=PLuIBrSdp_rQpFAVt8FLxc5z9-gXoeEB49&index=6, dostęp 21.11.2024).

⁸ „Etnowydawnictwa”, rozmowa z udziałem Justyny Słomskiej-Nowak oraz Moniki Dudek (<https://www.youtube.com/watch?v=MMQ-XcJLR9U&t=1s>, dostęp 21.11.2024).

⁹ „Etnografowie i ludoznawcy polscy – tom VII”, rozmowa z udziałem Katarzyny Ceklarz i Jana Święcha (<https://www.youtube.com/watch?v=1yDohja1EQI&t=7s>, dostęp 21.11.2024).

m.in. biogramy niedawno zmarłych Kolegów i Koleżanek: Jerzego Bartmińskiego (1939–2022), Wojciecha Burszty (1957–2020), Janusza Kamockiego (1927–2021), Jana Pałki (1944–2022), Wandy Paprockiej (1931–2020), Aleksandry Szurmiak-Boguckiej (1928–2020) i innych. Ponadto słownik został wyposażony w wykaz biogramów zamieszczonych we wszystkich poprzednich tomach, ułatwiający wyszukiwanie konkretnych postaci.

Ekipa Etnoznawców na konferencji w Łodzi. Od lewej: Aleksandra Michałowska, Paulina Suhecka, Agata Sikora, dr Damian Kasprzyk, prof. Anna Engelking, prof. Anna Weronika Brzezińska, Joanna Koźmińska, dr Katarzyna Ceklarcz. Zdjęcie ze zbiorów K. Ceklarcz.

Portal Etnoznawcy.pl został udostępniony użytkownikom 7 marca 2024 roku w czasie dwudniowej konferencji naukowej pt. „Biografistyka w perspektywie antropologicznej” w Łodzi. Konferencja była integralną częścią projektu i została zorganizowana przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Zarząd Główny¹⁰. W jej trakcie doszło do oficjalnego uruchomienia i prezentacji portalu, ponadto wygłoszono

¹⁰ Współorganizatorzy: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Oddział w Łodzi, Wydział Filozoficzno-Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego oraz Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Łódzkiego przy współpracy z Komitetem Nauk Etnologicznych PAN.

33 referaty, przygotowane przez prelegentów reprezentujących 18 różnych uczelni, muzeów i stowarzyszeń z całej Polski.

Zespół projektu „ETNOznawcy. Budowa portalu wiedzy oraz promocja i upowszechnienie dorobku polskiej etnografii” z sukcesem zakończył pierwszy etap budowy bibliograficznej bazy wiedzy, w najbliższym czasie planowana jest kontynuacja projektu polegająca na poszerzeniu bazy danych dostępnej na portalu, czyli publikacji online wszystkich 500 biogramów. Przewidywana jest dalsza praca nad ósmym tomem drukowanej wersji słownika, a także nad kompleksowym opracowaniem jakościowych danych socjologicznych, m.in. statystyczno-metrykalnych zawartych w biogramach, dotyczących bohaterów i autorów pracujących na przestrzeni lat na rzecz słownika. Zapraszamy wszystkich zainteresowanych do dalszego współtworzenia słownika, zgłaszania propozycji dodawania bohaterek i bohaterów biogramów, pomocy przy pozyskiwaniu praw autorskich lub lokalizacji miejsc pochówku. Portal Etnoznawcy.pl jest niezwykle ważną przestrzenią dla całego środowiska etnologicznego i antropologicznego, upamiętniając najważniejsze postaci z nim związane, tworząc pamięć o pokoleniach, które odeszły...

LITERATURA

- Ceklarz Katarzyna, Spiss Anna, Święch Jan (red.) 2019, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 5, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze – Oddział w Krakowie, Kraków.
- Ceklarz Katarzyna, Święch Jan (red.) 2020, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 6, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Kraków–Wrocław.
- Ceklarz Katarzyna, Święch Jan (red.) 2023, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 7, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- Dybiec Jan 2005, „Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne”, Tom I pod redakcją Ewy Fryś-Pietraszkowej, Anny Kowalskiej-Lewickiej, Anny Spiss. Kraków 2002 Wydawnictwo Naukowe DWN, Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Krakowie, ss. XVII, 347, nlb., 6 s. [recenzja], *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, t. 50, nr 1, s. 228–230.
- Fryś-Pietraszkowa Ewa, Kowalska-Lewicka Anna, Spiss Anna (red.) 2002, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe DWN, Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Kraków.
- Fryś-Pietraszkowa Ewa, Kowalska-Lewicka Anna, Spiss Anna 2002, *Od redakcji*, [w:] tychże (red.), *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe DWN, Oddział Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Kraków, s. V–VII.
- Fryś-Pietraszkowa Ewa, Spiss Anna (red.) 2007, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 2, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław–Kraków.
- Instrukcja redakcyjna Słownika Biograficznego Etnografów Polskich z 1992 r., mpis, zbiory PTL oddział w Krakowie, nr inw. brak.
- Kowalska-Lewicka Anna 2001, Słownik etnografów polskich, *Prace Komisji Historii Nauki PAN*, nr 3, s. 122–123.
- Kłodnicki Zygmunt 1995, Sto lat Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, *Lud*, nr 78, s. 9–18.
- Spiss Anna, Szromba-Rysowa Zofia (red.) 2010, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 3, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław–Kraków.
- Spiss Anna, Święch Jan (red.) 2014, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*, t. 4, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.